

Estetisk-filosofiska fakulteten
Svenska

Anna Larsmalm

Språkutvecklande aktiviteter med hjälp av TAKK

En studie på en förskola

Language development activities
with the aid of TAKK

A study of a preschool

Examensarbete 15 högskolepoäng
Lärarprogrammet

Datum: 08-06-03
Handledare: Björn Bihl

Abstract

The purpose of this investigation was to examine how the pedagogues of a preschool in Värmland experience that the introduction of TAKK has affected the children's language development. I also wanted to examine how the language development activities in a small children's department have been changed since 2005 and what part TAKK has in this. Furthermore I wanted to see if the personnel used signs in every department on the preschool.

My conclusion was that the biggest difference when it comes to the activities for the language development is that they have introduced TAKK in the small children's department as a support to all children. With the aid of observations and interviews made in the current preschool, I could establish that the pedagogues of the preschool experience that signs is a good help for every small child's language development since they discovered that the children have a more developed language after the method was introduced.

The literature studies confirmed that TAKK can be used on all children, even small children, since it becomes a tool for the child in its communication. The pedagogues of the preschool experience less frustration in the group of children as children and pedagogues understand each other much better today. The pedagogues consider that the children have become exceptionally good in defining colours.

One of the other departments of the preschool uses TAKK but not to all children. They use signs mainly to a particular child who needs signs as a support for her communication. The third department doesn't use TAKK.

Keywords: language development activities, TAKK, language development, preschool

Sammandrag

Syftet med den här undersökningen var att undersöka hur pedagogerna på en förskola i Värmland upplever att införandet av TAKK har påverkat barnens språkutveckling. Jag ville också undersöka hur de språkutvecklande aktiviteterna på en småbarnsavdelning har förändrats sedan 2005 och vilken roll TAKK har i detta. Dessutom ville jag se om personalen använde tecken på alla avdelningar på förskolan.

Jag kom fram till att den största skillnaden när det gäller språkutvecklande aktiviteter är att de har infört TAKK på småbarnsavdelningen som stöd till alla barn. Med hjälp av observationer och intervjuer på den aktuella förskolan kunde jag konstatera att pedagogerna på förskolan upplever att tecken är bra för alla små barns språkutveckling eftersom de har upptäckt att barnen fått ett mer utvecklat språk sedan metoden infördes.

Litteraturstudierna bekräftade att TAKK kan användas till alla barn, även små barn, eftersom det blir ett redskap för barnet i sin kommunikation. Pedagogerna på förskolan upplever mindre frustration i barngruppen då barn och pedagoger förstår varandra mycket bättre idag. Barnen har blivit ovanligt bra på färger anser pedagogerna.

En av de andra avdelningarna på förskolan använder TAKK, men inte till alla barn utan där använder man tecken främst till ett speciellt barn som behöver det som stöd i sin kommunikation. Den tredje avdelningen använder inte TAKK.

Nyckelord: språkutvecklande aktiviteter, TAKK, språkutveckling, förskola

Innehåll

1 Inledning.....	1
1.1 Syfte	2
1.2 Begrepp	2
2 Bakgrund	3
2.1 Teorier bakom språket.....	3
2.1.1 Behaviorism	3
2.1.2 Nativism	3
2.1.3 Lev Vygotsky	3
2.1.4 Kognitivism.....	4
2.1.5 Funktionalism.....	4
2.1.6 Sociokulturellt perspektiv	4
2.1.7 Konnektionism	4
2.2 Språkutveckling.....	4
2.2.1 Läroplanen Lpfö98	4
2.2.2 Språkutvecklande aktiviteter	5
2.2.3 Min vfu-förskola år 2005	6
2.3 TAKK.....	7
2.3.1 Historik.....	7
2.3.2 Vilka använder sig av TAKK?	7
2.3.3 Karlstadmodellen	8
2.3.4 Babblarna	8
2.3.5 Hur använder man TAKK praktiskt?	8
2.3.6 Hur påverkar tecken barnets språkutveckling?	9
2.3.7 Risker med TAKK	9
2.3.8 Varför ska man använda TAKK?.....	10
2.3.9 Vad krävs av en tecknande miljö?.....	11
2.4 Kommunikation.....	12
3 Metod	13
3.1 Urval.....	13
3.2 Genomförande	13
3.2.1 Observationer	13
3.2.2 Intervjuer	14
3.3 Metodkritik.....	14
3.3.1 Observationerna	14
3.3.2 Intervjuerna	15
4 Resultat.....	16
4.1 Observationerna	16
4.1.1 Presentation av aidentifierade personer.....	16
4.1.2 Småbarnsavdelning	16
4.1.3 Syskonavdelning 1	18
4.1.4 Syskonavdelning 2	20
4.1.5 Sammanfattning observationer.....	20
4.2 Intervjuerna	20
4.2.1 Fråga 1-3	20
4.2.2 Hur länge har du arbetat med TAKK eller annan form av tecken?.....	21
4.2.3 Arbetar ni med TAKK på den här avdelningen? Varför? Varför inte?.....	21
4.2.4 I vilka situationer under dagen använder du dig av tecken?	21
4.2.5 Tecknar du bara med barnen eller tecknar du med övrig personal också?.....	22
4.2.6 Ser du att barnen tecknar till varandra någon gång?	22

4.2.7 När använder barnen tecken till dig?.....	23
4.2.8 Hur tror du barnen tycker att det är att använda tecken?	23
4.2.9 Har barnens språkutveckling förändrats något om du jämför barngruppen i stort före och efter att ni införde tecken?	23
4.2.10 Om du jämför barnen som kommer från småbarnsavdelningen nu mot dem som kom därifrån för ett par år sedan innan TAKK infördes, märker du någon skillnad när det gäller språkutvecklingen?.....	24
4.2.11 Hur ser en typisk samling ut idag?	25
4.2.12 Hur upplever du att de språkutvecklande aktiviteterna har förändrats sedan tecken infördes på avdelningen?.....	25
4.2.13 Finns det någon nackdel med TAKK?	26
4.2.14 Övriga synpunkter	26
4.2.15 Sammanfattning intervjuer	27
5 Diskussion	28
5.1 Hur arbetar personalen med språkutvecklande aktiviteter idag – jämfört med 2005?... 28	
5.1.1 Språkmaterial	29
5.2 Hur ser samlingarna ut idag jämfört med 2005?	30
5.3 Hur upplever pedagogerna förändringen?.....	30
5.4 Har barnens språkutveckling blivit bättre de senaste åren mot hur det brukade se ut innan tecken infördes?.....	31
5.5 Är TAKK bra för alla barns språkutveckling?	31
5.6 Hur barnens språkutveckling upplevs när de byter avdelning	33
5.7 Hur ser teckenanvändandet ut på syskonavdelningarna?.....	33
5.8 Avslutning	34
Källförteckning.....	36
Tryckta källor	36
Elektroniska källor	36
Bilaga 1	
Bilaga 2	

1 Inledning

Jag kom i kontakt med TAKK – Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation - första gången när jag var ute och vikarierade på en förskola där de infört TAKK, eftersom de hade ett barn som var i behov av stöd för språkutvecklingen. När detta barn flyttade till en annan avdelning fortsatte personalen med TAKK, trots att de inte längre hade något barn som var i behov av detta stöd. Detta tyckte jag var mycket intressant. Jag frågade en av förskollärarna varför och fick då uppfattningen att personalen tyckte det var bra för alla barns språkutveckling. Då min egen son var sen med talet har jag upplevt hur stor frustrationen kan bli hos ett barn när det inte kan göra sig förstådd hos omgivningen. Min son brukade bli arg och slå och sparka mig när jag inte förstod vad han ville säga. Då var han 3,5 år. Idag är han sex år och har fortfarande vissa problem med språket. Kanske hade hans språkutveckling sett annorlunda ut om han hade fått ta del av TAKK. Jag tror att han hade sluppit en stor del av sin frustration om han hade kunnat förmedla vad han velat säga med tecken när det inte gick med ord.

Jag har tidigare tittat på språkutvecklande aktiviteter på just denna förskola och skrivit ett arbete om hur personalen på småbarnsavdelningen arbetade med språket 2005. Nu vill jag jämföra om det finns skillnader i deras arbete idag jämfört med då, och hur dessa eventuella skillnader påverkar barnens språkutveckling.

Jag är medveten om att jag är positivt inställd till TAKK ifrån början och att detta kan påverka mitt kritiska förhållningssätt till mitt arbete.

1.1 Syfte

Syftet med mitt arbete är att jag vill jämföra hur personalen på en småbarnsavdelning arbetar med de språkutvecklande aktiviteterna idag mot hur de arbetade 2005, för att se om pedagogerna upplever om TAKK är till hjälp i barnens språkutveckling.

Mina frågeställningar är:

- Hur har de språkutvecklande aktiviteterna förändrats på avdelningen sedan TAKK – tecken som alternativ och kompletterande kommunikation – infördes? Varför i så fall?
- Hur upplever pedagogerna den eventuella förändringen?
- Har barnens språkutveckling blivit bättre de senaste åren mot hur det brukade se ut innan tecken infördes?
- Hur ser det ut på de andra avdelningarna på förskolan när det gäller teckenanvändandet?

1.2 Begrepp

TAKK: Tecken som alternativ och kompletterande kommunikation – tecken används som stöd till talet där nyckelorden i meningen förstärks.

AKK: Alternativ och kompletterande kommunikation – ersätter eller förstärker ibland talet hos människor. Kan t.ex. vara kroppsspråk, bilder, tecken (gester) eller symboler.

Tecken som stöd: Ungefär samma sak som TAKK men tecken som stöd används idag till personer som blir döva i vuxen ålder eller hörselskadade.

Teckenspråk: Används som ersättning för tal eller som stöd för tal och utgörs av gester som är meningsbärande. Teckenspråk kan vara primärt eller sekundärt språk. Svenska teckenspråket (STS) är ett exempel på ett primärt teckenspråk medan TAKK är ett exempel på ett sekundärt språk.¹

¹ Boel Heister Trygg, *TAKK – Tecken som AKK* (Umeå: Specialpedagogiska institutet, 2004), s. 10-14

2 Bakgrund

2.1 Teorier bakom språket

2.1.1 Behaviorism

Denna inriktning säger att barnet lär sig språket automatiskt genom att barnet härmar den vuxne genom imitation. Säger du hej svarar barnet hej tillbaka. Denna inriktning får kritik av Bjar och Liberg, eftersom de menar att det är för många språksituationer som ändras allt eftersom samtalet fortlöper och därmed menar de att barnen inte kan lära sig allt enbart genom imitation.²

2.1.2 Nativism

Chomsky är en av företrädarna för denna gren. Han menar att alla barn föds med samma språkförutsättningar oavsett var man föds, med samma uppsättning språkregler och grammatiska förutsättningar. När barnet växer utvecklas språket annorlunda beroende på var man bor. I Sverige lär sig barnet svenska spontant, medan det lär sig spanska spontant i Spanien.³ ”Språket växer i barnet – enligt ett förprogrammerat schema, av sig självt, oundvikligen, och utan nämnvärd ansträngning från vare sig föräldrarnas eller barnets egen sida.”⁴

2.1.3 Lev Vygotsky

Lev Vygotsky anser att

all intellektuell utveckling och allt tänkande tar sin utgångspunkt i social aktivitet. Utvecklingen sträcker sig från ett tillstånd, där barnet gör saker tillsammans med andra till ett tillstånd, där barnet kan göra saker ensam. [---] Från början är språket en ren social aktivitet men sedan utvecklas det till två delar, ett socialt språk att kommunicera med och ett egocentrerat, inre tal som barnet tänker med.⁵

Vygotsky kallar skillnaden mellan att kunna göra något själv och kunna göra något med hjälp och stöd av andra för den proximala utvecklingszonen, eller den närmaste utvecklingszonen. För att barnet lättare ska kunna utvecklas, kan man låta barnet arbeta tillsammans med en jämnårig eller en vuxen för att på så sätt få hjälp och stöd att lösa nya problem eller hinder i vardagen och därigenom använda sig av den närmaste utvecklingszonen.⁶

² Louise Bjar & Caroline Liberg: Språk i sammanhang. I: Louise Bjar & Caroline Liberg (Red), *Barn utvecklar sitt språk* (Lund: Studentlitteratur, 2003), s. 24

³ A.st.

⁴ Niclas Abrahamsson & Kenneth Hyltenstam: Barndomen – en kritisk period för språkutveckling? I: Louise Bjar & Caroline Liberg (Red), *Barn utvecklar sitt språk* (Lund: Studentlitteratur, 2003), s. 24

⁵ Cecilia Johansson & Katarina Reftel, 2003: *TAKK som ett stöd för andraspråksinlärning i förskola och skola* (21.4.2008) <http://dspace.mah.se/dspace/bitstream/2043/2006/1/TAKK.pdf> s. 27

⁶ A. st.

2.1.4 Kognitivism

Kognitivismen utvecklar Piagets och Vygotskys tankar. Denna inriktning anser att barn föds med vissa språkliga förutsättningar, men med hjälp av dessa utvecklar barnet nya kunskaper genom att agera på olika sätt. De nya kunskaperna som hon då tillägnar sig, jämförs med de gamla kunskaperna och leder därför barnets språkutveckling framåt.⁷

2.1.5 Funktionalism

Barnet driver sig själv framåt genom att kommunikationsbehovet blir annorlunda eller större. Barnet lär sig nya ord och jämför med de hon kan sen förut och orden kan då användas på nya sätt. Omgivningen runt barnet spelar en stor roll inom denna inriktning.⁸

2.1.6 Sociokulturellt perspektiv

Forskning inom detta perspektiv trycker på samspelet mellan den som lär ut och den som ska lära, likväl som kulturen där de bor. Båda faktorerna har stor inverkan på hur barnet lär sig språket.⁹

2.1.7 Konnektionism

Företrädare inom denna inriktning anser inte att någon språkförmåga finns med från födseln. Allt lärs in genom samspel med omgivningens språkbeteende. Informationen från detta språkbeteende bearbetas i hjärnan och mynnar så småningom ut i att barnet lär sig sitt språk.¹⁰

2.2 Språkutveckling

2.2.1 Läroplanen Lpfö98

Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter. Detta förhållningssätt förutsätter att olika språk- och kunskapsformer och olika sätt att lära balanseras och bildar en helhet. Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan skall lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling.¹¹

⁷ Bjar & Liberg 2003, s. 25

⁸ Sven Strömqvist, Barns tidiga språkutveckling. I: Louise Bjar & Caroline Liberg (Red), *Barn utvecklar sitt språk* (Lund: Studentlitteratur, 2003), s. 59

⁹ Bjar & Liberg 2003, s. 26

¹⁰ Strömqvist 2003, s. 59

¹¹ Skolverket, *Läroplan för förskola Lpfö 98* (Skolverket & CE Fritzes AB, 2001), s. 10

Under mål kan man läsa att ”Förskolan skall sträva efter att varje barn

- utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra och att uttrycka sina tankar,
- utvecklar sitt ord- och begreppsörråd och sin förmåga att leka med ord, sitt intresse för skriftspråk och för förståelsen av symboler samt deras kommunikativa funktioner.”¹²

Under riktlinjer står det att ”arbetslaget skall ansvara för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen får stöd och stimulans i sin språk- och kommunikationsutveckling.”¹³

2.2.2 Språkutvecklande aktiviteter

Det finns massor av tillfällen att göra språklekar med barnen i förskolan enligt Ann-Katrin Svensson. Man kan ta tillvara på alla situationer under dagen, som t.ex. vid maten, ute- och inneleken, samlingarna eller när du sitter på tu man hand med ett barn. Exempel på språklekar kan vara rim och ramsor, gåtor och fingerlekar. Det är viktigt att en del av dessa språklekar sker i grupp eftersom barnen många gånger lär sig mer av de andra barnen än av de vuxna.¹⁴

”Fingerlekarna [...] skapar gemenskap. Rörelserna till fingerlekarna illustrerar de betydelsebärande orden i ramsan och förstärker således huvudorden.”¹⁵ Svensson skriver vidare att fingerlekarna har en självklar plats inom förskolans lärande och de har funnits sedan barnstugans barndom för 100 år sedan. ”Om fingerlekarna ska leva kvar och kännas meningsfulla måste de få förändras genom tiden, och det ska även finnas en frihet att göra de rörelser som passar barngruppen.”¹⁶

”För de små barnen framhålls hur viktigt de vuxnas ansvar är på barnens inbjudan till ljudord- och rörelselekar, och att orden måste ha ett nära samband med barnens sinnesupplevelser för att få liv och innehåll.” Rydeman tillägger att det måste finnas en vuxen i närheten som tar sig tid att lyssna på barnet.¹⁷

Ibland är det viktigt att dela upp barnen i smågrupper. En vuxen på fyra barn kan vara lagom ibland så att alla barn får en chans att göra sin röst hörd. Här kan barnen även få öva på att

¹² A.a., s. 13

¹³ A.a., s. 14

¹⁴ Ann-Katrin Svensson: *Språkgädje*, 2 uppl (Lund: Studentlitteratur, 2005), s. 11-13

¹⁵ A.a., s. 14

¹⁶ A.a., s. 45

¹⁷ Bitte Rydeman, 1990a: *Teckenkommunikation i förskolan* (Halmstad: Habiliteringen) (4.3.2008) www.bittech.se/Teckenkommunikation_1990.pdf s.7

både lyssna och vänta på sin tur. Har man barnen i helgrupp och vill arbeta med språkstimulans är det bättre att satsa på sånger, rim, ramsor och fingerlekar menar Ekström och Godée enligt Rydeman.¹⁸

Det som krävs av förskolornas personal för att de ska kunna skapa en framgångsrik språkmiljö för barnen är att de

- har ett målinriktat arbetssätt där de deltar aktivt tillsammans med barnen
- måste vara lyhörda för varje barn samtidigt som de ska arbeta med hela gruppen
- måste skapa fasta rutiner samtidigt som de ska vara flexibla för att kunna anpassa sig efter barnen
- ska kunna dela in barnen i små eller stora grupper allt efter behovet.

Rydeman menar att många svenska förskolor redan idag skapar en bra språkmiljö som stimulerar barnens språkutveckling, men några har en bit kvar.¹⁹

2.2.3 Min vfu-förskola år 2005

En typisk samling våren 2005 på min vfu-förskola började alltid på samma sätt, personalen räknade barn och vuxna som var där den aktuella dagen. Personalen ville introducera matematiken och siffrorna tidigt, och barnen får genom räknandet ett medvetande om vilka som är här och vilka som är lediga eller sjuka. Alla blir bekräftade genom detta. Avslutningen skedde också alltid på samma sätt, genom att alla ställde sig upp och sjöng *Huvud, axlar, knä och tå* och pedagogen berättade *Spöket i källaren* för barnen. Sången hade de valt att avsluta med så barnen får lite motorikträning, och genom sagan får barnen njuta av en spännande berättelse. Däremellan kunde det se lite annorlunda ut, ibland användes sångpåsar med t.ex. olika djur i, flanosagor och flanosånger användes också. Barnen brukade för det mesta sjunga sånger.²⁰

Att använda sig av sånger i samlingarna gjordes medvetet, eftersom personalen ansåg att det är ett roligt sätt att lära sig att prata på. Det är lättare att lära sig sjunga med, än att formulera alla ord som behövs för att man ska kunna prata. Det märkte personalen främst med de barn som har annat modersmål än svenska. Om man vill göra språkutvecklande aktiviteter ger det mer för det enskilda barnet om man gör dem i små grupper eller med det enskilda barnet. Det är lättare för barnet att komma till tals då. Det är främst vid alla de vardagliga aktiviteterna,

¹⁸ Rydeman 1990a, s. 8

¹⁹ A. st.

²⁰ Anna Johansson 2005a: *VFU omgång två SVEAT I*

som matsituationer, blöjbyte, handtvätt eller under leken som de bästa språkutvecklande aktiviteterna kan göras.²¹

2.3 TAKK

2.3.1 Historik

TAKK – tecken som alternativ och kompletterande kommunikation - började användas på 1970-talet. Från början användes tecken till döva barn för att hjälpa dem att lära sig svenska språket. Under 80- och 90-talet användes tecken mer till barn som behövde hjälp med sin kommunikation. Metoden har blivit etablerad under de senaste åren enligt Heister Trygg, men det finns fortfarande mycket lite forskning och dokumentation kring metoden. Till skillnad mot det svenska teckenspråket (STS) som används i tyst miljö används TAKK i talande och hörande miljö av personer som hör. Tecken som AKK används ofta i särskolan eller i samband med någon form av utvecklingsstörning, som gör att personen behöver stöd i sin kommunikation.²²

2.3.2 Vilka använder sig av TAKK?

Målgrupper som använder sig av TAKK är framför allt hörande personer som behöver extra stöd med sitt tal. Det kan vara barn, vuxna eller ungdomar med eller utan utvecklingsstörning, men de måste kunna använda sina händer och förstå symbolspråket. När det gäller barn med Downs syndrom börjar man med tecken innan de når kunskap om symbolspråket. Bakgrunden till detta är att man idag vet att barn med Downs syndrom kommer att få problem med språket. Tack vare att diagnosen kan sättas redan på ett tidigt stadium kan man också börja använda TAKK mycket tidigt för att hjälpa till med barnens språkutveckling. Andra små barn kan av en eller annan anledning vara sena i sin språkutveckling, med eller utan utvecklingsstörning. För dessa barn är TAKK ofta en tillfällig metod tills dess att språket kommit igång.²³

Det förespråkas ibland att vissa förskolor mycket väl kan använda tecken till alla barn, även barnen med normal språkutveckling. Eftersom många barn har ett annat språk än svenska som modersmål kan TAKK användas ”som en brygga mellan modersmålet och svenskan.”²⁴

²¹ Anna Johansson 2005b: *Språkutvecklande aktiviteter under min VFU*

²² Heister Trygg 2004, s. 13ff

²³ A.a., s. 20

²⁴ A.a., s. 85

2.3.3 Karlstadmodellen

Karlstadmodellen startades i slutet av 1970-talet av Irene Johansson och det är inte en metodik utan det är en modell för hur man kan arbeta med språkträning. Modellen kan användas till alla åldrar med olika grad av språkproblematik och det behöver inte vara en diagnos som grund. Enligt Karlstadmodellen ska språkträningen

”– ske som en del i det dagliga livet. Språket ska knytas till den verklighet som gäller för individen,

– vara anpassad till individen, familjen och det sociala nätverket. Metodik och material ska väljas utifrån de förutsättningar, krav och behov som är aktuella.”²⁵

I de vardagliga situationerna använder man sig av tecken som stöd till talet inom Karlstadmodellen. Som pedagogiska verktyg i språkinläringen använder man sig av bilder, skrift och tecken. Man gör detta för att få språket mer tydligt än om man bara skulle använda sig av tal. Inom Karlstadmodellen har man utarbetat särskilda metoder och särskilt material som delvis finns publicerat. ”Materialets funktion är bl a att fånga och rikta uppmärksamheten mot det som håller på att läras. Metodikens funktion är bl a att visa alternativa vägar till ett lärande.”²⁶

2.3.4 Babblarna

Serien *Babblarna* från förlaget Teckenhatten består av fyra böcker. Varje bok är uppbyggd efter en fråga, t.ex. vad eller vem. Böckerna handlar om sex färgglada figurer som heter Babba, Bibbi, Bobbo, Dadda, Diddi och Doddo. ”Baserade på Karlstadmodellen jobbar böckerna med barns tidiga språkutveckling och övar barnet att använda språkets melodi.”²⁷ Se även 5.1.1 Språkmateriäl.

2.3.5 Hur använder man TAKK praktiskt?

Tecken används av de vuxna som finns runt barnet genom att de förstärker vissa ord i meningen med hjälp av tecken, t.ex.: Vill du gå ut? Då gör man tecken för ordet ut. Den vuxne kan också göra tecknen med barnets händer för att visa och därigenom hjälpa barnet att upptäcka hur tecknet ska göras. Använder de vuxna tecken på de här sätten får barnet språklig stimulans från flera olika håll samtidigt och kan använda olika sinnen. ”Tecknen gör de talade orden synliga.”²⁸ Till att börja med tecknar man få ord, för att senare kunna utvecklas till att

²⁵Karlstadmodellen 2008: Karlstadmodellen (28.4.2008) www.karlstadmodellen.se

²⁶ A.st.

²⁷ Hatten Förlag AB 2008: Hatten förlag (6.5.2008) www.teckenhatten.com/default_bockerleksaker.htm

²⁸ Rydeman 1990a, s. 3

man använder sig av två eller flera ord i meningen beroende på hur långt barnet har kommit i sin språkutveckling.²⁹

Under en lång tid innan det lilla barnet lär sig tala brukar omgivningen sätta namn på saker som finns runt om i vardagen och namn på vad man gör: titta där är en nalle [...] För barnet som behöver tecken bör det finnas rikt med tecken i omgivningen för att tala om vad saker kallas med ord och med tecken. Svvara på barnets blickar eller gester med att benämna: Just det, där är fönstret.³⁰

2.3.6 Hur påverkar tecken barnets språkutveckling?

När barn använder tecken kommer barnet oftast under en period använda sig mest av tecken, tillsammans med något enstaka riktigt ord, ljud och pekningar. Efter denna period säger många gånger barnet både ordet och gör tecknet tills det känner att det kan det här ordet och då släpper barnet tecknet helt för att koncentrera sig på nya tecken. Till slut har barnets språk utvecklats så att det kan säga alla ord som det kan teckna, och då lägger barnet bort tecknen och använder enbart talet. Det är viktigt att komma ihåg att alla barn inte utvecklas på samma sätt. Vissa barn kanske inte kommer igång med sitt tal förrän de börjar skolan, andra kanske aldrig utvecklar ett tydligt tal.³¹

Enligt Rydeman tycker barn om att lära sig tecken eftersom det är spännande och roligt. De vuxna måste lära sig använda tecknen till vardags i förskolan tillsammans med tal, och inte bara till barnen utan även till varandra, så att det blir en naturlig del i kommunikationen. Att kunna göra detta tar lång tid och kräver att man tränar varje dag.³²

Enligt Rydeman har tecken en positiv inverkan på språkets utveckling om man samtidigt aktivt stimulerar barnet pedagogiskt när man använder sig av tecken. Om man som vuxen inte bara ställer ja- eller nejfrågor utan även ställer frågor som barnet får berätta vidare på, får barnet hjälp med att utveckla sitt ordförråd och sitt språk. Den vuxne kan även hjälpa barnet att klä sina tankar och känslor i ord genom att vara engagerad och lyssna på barnet.³³

2.3.7 Risker med TAKK

TAKK ska inte introduceras som fingerlekar vid samlingar eller bara som rörelser till sånger vid desamma. Det finns en risk att man som pedagog bara använder tecken i de situationer där man känner sig säker, t.ex. vid samlingen. Då blir det ingen naturlig situation för barnen. Det ska tecknas i alla situationer under dagen, under mattillfällena, vid påklädning, i leken och

²⁹ A.st.

³⁰ Heister Trygg 2004, s. 50

³¹ Rydeman 1990a, s. 3

³² A.a., s. 24

³³ Rydeman 1990a, s. 3-8

både inne och ute. Om någon gjort något dumt eller bra ska också tecken användas. Kort sagt i alla situationer där talet används ska tecken användas också. En annan risk är att man glömmer bort att kommunicera med barnet, man övar i stället själva tecknen med dem, s.k. färdighetsträning, som t.ex.: - Hur ser tecknet för hund ut? Personalen på förskolan behöver träna sig själva på hur de ska kunna använda TAKK under dagen, och hur de ska kunna få barnet att börja teckna själv. Det viktigaste är att personalen använder tecken i alla situationer under dagen och visar att man tycker det är roligt. Det gör ingenting om det inte skulle bli helt rätt hela tiden. Det viktigaste är att man alltid tecknar.³⁴

Det normalspråkiga barnet har tillgång till talat språk långt innan förväntat eget språkanvändande, [...] det passiva ordförrådet föregår det aktiva. [...] Detsamma gäller också personen som behöver TAKK. Skillnaden är att man behöver planera insatsen genom att tecken ska användas för att stödja språkupbyggnad. Skillnaden är också att det inte är alldeles självklart att barnet kommer att "behöva" tecken för all framtid, det är en satsning som man gör utan att vara säker på hur utfallet blir. Kanske, kanske barnet börjar prata i normal tid...³⁵

2.3.8 Varför ska man använda TAKK?

Det finns olika skäl till att det är lättare att lära sig tecken än att tala:

- Det är lättare att utföra tecken med händerna än att tala, eftersom finmotoriken i munnen är mycket mer avancerad än den finmotorik som krävs i händerna.
- Tecknen är lättare att lära sig eftersom de liknar den händelse eller den sak de betecknar, t.ex. hungrig där man för handen i cirklar på magen. Orden, talet kanske inte alls har minsta likhet med hur händelsen eller saken ser ut.
- Tecken kan ses och vidröras vilket ett talat ord inte kan. Tecken stannar kvar i rummet längre än ett ord som talas.
- Det är lättare att lära ut tecken än ord eftersom man kan ta tag i barnets händer och visa hur tecknet ska tecknas. Det går inte att göra med talade ord.³⁶
- Barnet får ett redskap att kunna kommunicera med om inte eller innan talet kommer.
- När den vuxne använder tecken tvingas den vuxne prata långsammare.
- Flera sinnen används vid teckenanvändande.
- Koncentrationen ökas med hjälp av tecken.³⁷

³⁴ Heister Trygg 2004, s. 42f

³⁵ A.a., s. 48

³⁶ Bitte Rydeman 1990b: *Tala med tecken – kursbok i teckenkommunikation* (Halmstad: Habiliteringen) (4.3.2008) www.bittech.se/Tala%20med%20tecken%20del%201.pdf s. 20

³⁷ *Vad är TAKK?* (Umeå: Specialpedagogiska institutet) (21.3.2008) www.sit.se/download/PDF/broschyre/34.pdf

2.3.9 Vad krävs av en tecknande miljö?

Alla på t.ex. en förskoleavdelning ska förstå och använda tecken. Kommunikationen fungerar bättre om alla tecknar än om bara en ur personalen tecknar. Man bör tänka på att man inte ska hålla på att fråga: vad betyder det? hela tiden, utan man ska fokusera på att använda tecknen ”för att meddela sig och göra sig förstådd.”³⁸ Man ska bemöta tecken som en kommunikationsform och inte bara berömma barnet för att det kan teckna. Tecknar barnet något till dig så menar det/vill det något! Man ska alltid ta barnets tecknande på allvar även om man är osäker på om barnets teckenanvändande var avsiktligt. Då ser barnet att sitt tecknande får effekt. Barnet ska lära sig att det ska vara lönande att teckna: - Du tecknade mjölk, här får du mjölken.³⁹

Det yngre barnet lyssnar på talat språk långt innan det själv börjar prata, det samma gäller med tecken. Därför ska man teckna även till små barn som ännu inte börjat använda sig av tecken. Man ska heller inte sluta teckna fast barnet har börjat tala bra. Det äldre barnet som mer och mer har övergått till tal behöver också tecken som stöd för sin fortsatta språk-utveckling. I barnets omgivning ska det finnas kamrater som kan teckna. Barnet behöver andra barn att kunna identifiera sig med. Miljön ska bestå av både tal och teckenanvändande om det ska vara en bra miljö för barn som behöver TAKK som hjälp för sin språkutveckling. Man ska använda tecken i alla situationer, inte bara i samlingar.⁴⁰

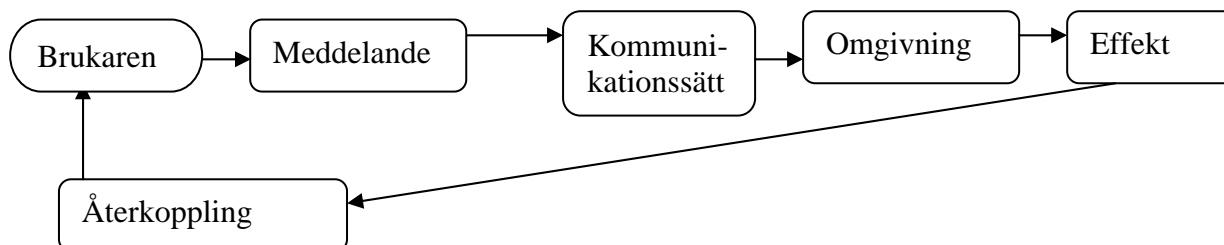
³⁸ Heister Trygg 2004, s. 47

³⁹ A.st.

⁴⁰ A.st.

2.4 Kommunikation

Boel Heister Trygg beskriver hur kommunikationen brukar gå till:⁴¹

Figur1. Kommunikationskedjan

När man använder sig av t.ex. TAKK kan det vara svårt att få till kommunikationskedjan så att det blir vad man tänkt sig. Brukaren ska kunna forma ett meddelande som han eller hon sänder via något kommunikationssätt, nu tecken, som omgivningen ska förstå på rätt sätt, så att det får den effekt som brukaren avsett (återkopplingen). Ofta har omgivningen och brukaren olika språk, speciellt om det föreligger talsvårigheter.⁴²

Bruce anser att en av de mest grundläggande förutsättningarna för att man ska må bra är att man kan kommunicera med omgivningen. Fungerar inte detta kan barnets självförtroende bli sämre. Hon menar också att det är en stor riskfaktor för förskolebarnets utveckling även på andra sätt om inte språket är med. Barnet kan bli frustrerat och kan visa det genom ilska utåt eller inåtvändhet, vilket i sin tur kan leda till olika konflikter mellan kompisar, föräldrar eller förskolepersonal.⁴³

⁴¹ Boel Heister Trygg m.fl. *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i teori och praktik* (Umeå: Handikappinstitutet, 1998), s. 12

⁴² A.st.

⁴³ Barbro Bruce, "Bokstavsbarne" och bokstäverna. I: Louise Bjar & Caroline Liberg (Red), *Barn utvecklar sitt språk* (Studentlitteratur: Lund, 2003), s. 258

3 Metod

3.1 Urval

Jag genomförde observationer på en kommunal förskola i Värmland. Observationerna gjorde jag på tre avdelningar, en småbarns- och två syskonavdelningar, där jag deltog i verksamheten under några förmiddagar. På småbarnsavdelningen går barn som är mellan ett och tre år gamla och på syskonavdelningarna går barn som är mellan tre och sex år gamla. En av syskonavdelningarna har ett barn som behöver TAKK som stöd för sin kommunikation. Jag intervjuade fyra förskollärare och en barnskötare på samma förskola i Värmland. Jag valde dessa därför att tre av förskollärarna och barnskötaren arbetar med TAKK idag och har kommit olika långt i sin kompetens. Den fjärde förskolläraren valde jag som motpol, eftersom hon inte använder sig av TAKK överhuvudtaget.

Ur materialet jag fick fram från småbarnsavdelningen, ville jag göra en jämförelse av hur de arbetar idag med språkutvecklande aktiviteter mot hur de arbetade med dem 2005. Jag ville även få svar på frågan om barnens språkutveckling har blivit bättre de senaste åren, mot hur det brukade se ut i barngruppen innan tecken infördes.

3.2 Genomförande

3.2.1 Observationer

Jag observerade under tre förmiddagar på förskolan, en på varje avdelning där jag deltog i alla aktiviteter men höll mig ändå i bakgrunden för att inte påverka händelseförloppet mellan barnen och pedagogerna. Observationerna ägde rum under perioden 14-17 april 2008.

Det finns olika sätt att observera på. Ett sätt är en strukturerad observation där man bestämmer i förväg vad man ska titta på. Då använder man sig av ett observationsschema där man prickar i olika händelser allt eftersom de inträffar. Man kan även använda sig av en ostrukturerad observation, där man vill ha så mycket kunskap som möjligt om ett speciellt område vilket leder till att man inte använder sig av ett schema.⁴⁴ Jag använde mig av en ostrukturerad observation eftersom jag ville undersöka vilka som använde sig av TAKK, i vilka situationer de gjorde det och vad de sa. Jag hade en mall att utgå ifrån, men jag var tvungen att skriva in alla händelser allt eftersom de hände. Som observatör var jag en känd

⁴⁴ Runa Patel & Bo Davidsson: *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 2 uppl (Lund: Studentlitteratur, 2003), s. 89

och deltagande⁴⁵ sådan vilket innebar att de observerade personerna visste vem jag var och varför jag var där. Jag deltog också i den vanliga verksamheten. Innan jag började min observation fick jag tillstånd av personalen på respektive avdelning.

3.2.2 Intervjuer

Jag intervjuade all personal på småbarnsavdelningen, en förskollärare på ena syskonavdelningen och en förskollärare på den andra syskonavdelningen. Alla respondenter är kvinnor då det inte arbetar några manliga pedagoger på förskolan. Jag använde mig av kvalitativa intervjuer med låg grad av strukturering, dvs. jag gav dem jag intervjuade möjlighet att svara med egna ord. Frågorna ställde jag med låg grad av standardisering, vilket innebär att jag valde att ställa frågorna i den ordning som lämpade sig bäst i varje fall.⁴⁶

Jag hade gjort i ordning ett antal frågor i förväg som jag tänkte använda mig av som en mall under intervjun. Första delen av frågorna som handlade om bakgrund, utbildning och om de använde sig av TAKK var lika i alla intervjuerna. Resten ändrade jag allt eftersom beroende på vem jag intervjuade.

Alla intervjuerna ägde rum under perioden 17-25 april 2008. Fyra av intervjuerna genomfördes på respektive pedagogs avdelning då barnen vid detta tillfälle vistades utomhus och vi kunde således sitta ostörda. Den femte intervjun genomfördes på kontoret på förskolan eftersom barnen på avdelningen hade hunnit komma in och övrig personal behövde förbereda inför maten och vilan. Jag spelade in intervjuerna då jag fick de intervjuade personernas samtycke. Jag förde också stödanteckningar, eftersom jag var rädd att tekniken skulle krångla. Samtliga intervjuer skrev jag sedan ut på papper.

3.3 Metodkritik

3.3.1 Observationerna

Eftersom alla pedagogerna på avdelningarna visste om mitt syfte med min observation blev jag osäker på om min observation på en av syskonavdelningarna var exempel på en vanlig dag. Jag var rädd för att personalen tecknade mer än vad de brukade göra bara för att jag var där. Jag frågade därför en annan pedagog om hon tyckte att det var en normal teckendag och

⁴⁵ A.a., s. 95ff

⁴⁶ A.a., s. 71f

det bekräftade hon att det var. När det gäller småbarnsavdelningen har jag haft min vfu där så jag kunde se med egna ögon att det var en normal teckenanvändardag.

En nackdel med observation är att som observatör på en avdelning under några dagar ser du inte allt. Du måste hela tiden göra ett urval av vad du vill titta på, vem eller vilka du vill följa. När jag antecknade det jag nyss sett innebar det att jag inte kunde hålla ögonen på de andra under den tiden. En fördel är att alla barnen kände igen mig, och inte tog någon större notis om mig, eftersom jag nyss varit i huset på fem veckors vfu. Jag kunde sitta i bakgrunden och observera, framförallt på syskonavdelningarna.

3.3.2 Intervjuerna

Här fick jag vissa teknikproblem. Jag spelade in den första intervjun på min telefon vilket fungerade bra. Under inspelningen av nästa intervju föll hälften bort eftersom jag inte hade tillräckligt med minne kvar på min telefon. Då jag även fört anteckningar under intervjun hade jag svaren på papper. Resterande intervjuer spelade jag in på diktafon vilket fungerade utan problem. Intervjuerna gjordes på pedagogernas arbetstid och eftersom tiden var rejält tilltagen upplevde jag inte att pedagogerna kände sig stressade. Under två av intervju-tillfällena avbröts vi av ett telefonsamtal eller besök av en förälder men dessa avbrott störde inte intervjun nämnvärt. Det hade ändå varit bättre om jag hade förlagt alla intervjuerna till kontoret på förskolan där vi garanterat hade fått suttit i fred hela tiden.

Fördelen med att spela in intervjuerna är att jag fick respondenternas exakta svar. Nackdelen med detsamma är att det ibland kan verka hämmande på den intervjuade när det ligger en bandspelare framme.

4 Resultat

4.1 Observationerna

4.1.1 Presentation av oidentifierade personer

A är förskollärare och arbetar på småbarnsavdelningen.

B är barnskötare och arbetar också på småbarnsavdelningen.

C är förskollärare och arbetar på syskonavdelning 1.

E är förskollärare och arbetar på småbarnsavdelningen.

F är barnskötare och arbetar på syskonavdelning 1.

G och H är barnskötare som denna dag arbetade på syskonavdelning 1.

Elin är ett barn som behöver särskilt stöd för sin kommunikation och går på syskonavdelning

1. Elin heter egentligen något helt annat.

4.1.2 Småbarnsavdelning

När jag kom till småbarnsavdelningen lagom till frukost kl. 08.00 fanns det tre barn, två flickor och en pojke på avdelningen och tre pedagoger (A, B och E). I normala fall skulle det bara vara två pedagoger (B och E) där, men den tredje (A) skulle ha utvecklingssamtal och hade börjat tidigare än normalt för den skull. Under dagen kom det ytterligare sju barn, fem flickor och två pojkar. Under frukosten använde E tecken för att tala om vad det blev för mat och frågade även barnen vad de ville ha. B använde tecken när hon frågade ett barn vad han hade för färg på sin haklapp⁴⁷ och senare under frukosten när hon diskuterade med barnen om det var en lastbil eller en bil som åkte förbi utanför fönstret. En av flickorna använde tecken när hon sa till E: - Jag vill ha en smörgås. A använde tecken under frukosten när hon frågade de andra barnen om hon skulle ta sig gröt och när hon frågade ett av barnen hur det var hos tandläkaren dagen innan.

Efter frukosten läste B en bok för barnen. Hon använde tecken en gång när hon pratade med ett av barnen om boken: - Är det saft? Annars använde ingen tecken under bokstunden.

Improviserad sångstund blev det efter boken då barnen en och en kröp ner i en låda och ville sjunga *Gubben i lådan* med B. B gjorde då tecken för gubbe, gumma, kaffe, borstar skorna när hon sjöng tillsammans med barnen. Även ett av barnen gjorde tecken för gubbe när han sjöng med.

⁴⁷ Understrykningen visar vilket ord som förstärktes med tecken.

Ytterligare fem barn kom till avdelningen, fyra pojkar och en flicka. E frågade ett av barnen som nyss kommit: - Vill du klippa? Alla satt vid bordet och klippte i papper eller målade med kritor på ritpapper. E använde då tecken för sluta, en i taget när hon behövde säga till barnen, eftersom ett barn hela tiden trasslade ihop papperen och ett annat tog alldeles för många kritor åt gången.

A kom tillbaka efter utvecklingssamtalet och sa hej till alla barnen. A använde också tecken när hon sa till ett barn att han skulle klippa på papperet och inte i munnen. E satt med ett av barnen i knäet och pratade med henne och hon använde då tecken för att förstärka sitt tal.

Innan utevistelse för barnen var det dags för blöjbyte eller toalettbesök. A använde tecken när hon frågade: - Har du kiss i blöjan? Samtidigt ville ett av barnen baka. A: - Vi ska inte baka, vi ska gå ut. A använde tecken till alla barnen när hon uppmanade dem att gå på toa eller komma så hon fick byta blöja på dem. A gick ut med fyra av barnen för att hjälpa dem på med ytterkläderna. E använde också tecken när hon frågade resterande barn om de behövde kissa innan de skulle gå ut. Medan barnen väntade på att de skulle få gå ut stod två av pojkarna vid ett fönster och tittade ut och pratade med varandra. De använde inte tecken. En av flickorna läste en bok högt för mig. Hon använde inte heller tecken. E sa sedan till barnen: - Nu är de klara (syftade på de första fyra barnen som gått ut), - Nu ska vi gå ut. Här avbröt jag min observation och tog en rast. Klockan var nu 09.50.

När barnen kom in efter utevistelsen var de tio st eftersom ytterligare en pojke och en flicka hade kommit. När de var på väg in klämde sig en pojke i dörren. Jag tröstade honom medan A gjorde tecken för ledsen. På väg in till samlingsrummet pratade A med ett par av barnen: - Vet du, vi får inte ha leksaker här; är du trött? Snart får du vila.

A höll i samlingen den här dagen. Hon använde tecken hela tiden för att förstärka sitt tal när hon räknade barnen och när hon berättade en flanosaga för barnen. Mitt under sagan kom ytterligare ett barn, en pojke. Hon sa hej till honom och fortsatte med sagan. Efter sagan tog hon fram en påse där hon hade olika saker i. Barnen fick ta varsin sak ur påsen. Flera av barnen kröp nu omkring och ville inte sitta stilla. En av flickorna tog upp en groda ur påsen och visade tecknet för groda. Vi sjöng sången *Små grodorna*. A gjorde tecken för groda. Nästa barn, en pojke tog upp ett däck. Då gjorde en annan pojke tecken för och sa hjulen snurrar runt. Fem av barnen tecknade till sången när vi sjöng *Hjulen på bussen*. En flicka tog

upp en krokodil ur påsen, och tre av de andra barnen gjorde tecken för krokodil och sa samtidigt ordet. Efter sången tog en pojke upp en anka och två av de andra barnen gjorde då tecken och sa anka. Nästa barn tog en bil och då visade en annan pojke tecken för hamra och spika samtidigt som han sa det. När vi sjöng *Jag hamrar och spikar* gjorde sex av barnen tecken samtidigt som de sjöng. Efter två sånger till avbröt A samlingen då ett av barnen hade börjat gråta. Alla ställde sig upp och sjöng *Huvud, axlar, knä och tå* innan barnen fick gå ut till borden för att äta lunch.

Innan barnen fick börja äta visade E och B med tecken vad det var för mat samtidigt som E berättade med ord: ”köttfärs, makaroner, sallad, ketchup, mjölk, vatten”. Under lunchen var det en pojke som visade med tecken samtidigt som han sa att han ville ha mjölk. Annars var det ingen som använde tecken under lunchen.

Efter lunchen slutade jag min observation.

4.1.3 Syskonavdelning 1

På denna avdelning går ett barn som behöver TAKK som stöd för sin kommunikation.

När jag kom till avdelningen lagom till frukost var det fyra barn där, två pojkar och två flickor inklusive barnet, Elin, som behöver TAKK som hjälp för sin kommunikation och två pedagoger, C och F. Elin sa gröt och F bekräftade henne med att säga: - Ja, det blev tomtegröt. Elin sa tomtegröt. C använde tecken till alla barn som satt vid bordet under hela frukosten för att förtydliga det hon sa. Exempel på det hon sa var: - Är det slut? (en pojke tog sista mjölken ur en mjölkliter); - Har du smakat? (frågade en flicka); - Vad tänker du på? Du kanske vill ha mera mjölk?; - Nu är det snuva (ett barn var snuvigt).

Barnen fick frukt efter gröten och C fortsatte använda tecken för att förstärka sitt tal när hon frågade barnen vad de ville ha för frukt. Hon använde tecken när hon senare pratade med ett av barnen för att hjälpa henne komma på något att göra: - Sätt dig på tänkestolen, så kommer du på nåt. F använde tecken när hon sa tack för maten och gick från bordet.

Efter frukosten lekte Elin och två av de andra barnen picknick. En flicka sa då till Elin och visade med tecken: - Ja, vänta här (när hon ville att Elin skulle vänta på mattan när hon

hämtade glas och tillbringare ur ett annat rum). Senare sa hon: – Kom när hon ville att Elin skulle följa efter henne.

C frågade Elin om dockan skulle ut och gå? Elin svarade utan att använda tecken: - Vi har picknick. Jag observerade att pedagogerna bara tecknade till Elin, till resterande barn använde de bara tal. F och C frågade Elin om hon kokar kaffe? Ytterligare en pedagog, G, kom till avdelningen liksom två barn, en pojke och en flicka. F sa till Elin: - Ska gå till skogen? Se på grodor?

Elin tecknade och sa till G: - Dricker. – Ja, du dricker svarade G. G frågade: - Ska dockan sova? – Mmm, svarade Elin. Elin frågade G: - Vad är det? G svarade: - En bulle kan man säga att det är.

Picknicken avslutades, ytterligare en flicka kom till avdelningen och leken fortsatte i dockvrån utan Elin som istället kröp upp i knäet på en ny pedagog, H, som hade kommit. F berättade att de mindre barnen ska få gå ut på nallepromenad. Elin: -Nallen får följa med ut. G sa ”titta på blomma – tussilago”.

Här avbröt jag min observation för en rast. När jag kom tillbaka satt ett par av flickorna vid bordet och byggde pussel och lekte med knappar. En av flickorna höll i en knapp och sa röd men visade tecken för blå. F pratade med Elin om pusslet hon höll på att lägga och tecknade de olika djuren samtidigt som hon sa dem.

Fyra barn, varav en var Elin gick ut på nallepromenad tillsammans med barnskötarna F, G och H. Jag följde med dem ut och fortsatte min observation utomhus. Ingen tecknade under promenaden, varken pedagoger eller barn.

När vi kom tillbaka var det lässtund för barnen innan maten. C läste för Elin och två andra barn. C förstärkte hela tiden det hon läste med hjälp av tecken som t.ex.: ”ramlar ner i snön, det börjar snöa, det börjar blåsa, vitkålen ramlar, nästan hemma, gick sönder”.

Under lunchen visade G tecken för soppa. Hon frågade vad Elin vill dricka: - Mjölk? Förutom detta användes inte några tecken under lunchen i detta rum. Efter lunchen avslutade jag min observation.

4.1.4 Syskonavdelning 2

Jag observerade under en förmiddag mellan frukost och lunch. Under den tiden förekom det inget teckenanvändande, varken från pedagoger eller från barn.

4.1.5 Sammanfattning observationer

På småbarnsavdelningen var det framför allt A och E som tecknade med barnen. B gjorde det till viss del. Vid fasta situationer, t.ex. mat, samling, pyssel, blöjbyte tecknades det mest. Vid påklädning inför utevistelsen tecknades det inte alls. Det var främst pedagogerna som tecknade med barnen. Barnen tecknade inte till varandra under förmiddagen. Om man bortser från samlingen tecknade två av barnen till pedagogerna vid två olika tillfällen och det var för att tala om vad de ville ha att dricka eller att äta. Under samlingen tecknade nästan alla barn vid något tillfälle, endera när någon sak togs upp ur påsen eller under sångerna.

På syskonavdelning 1 var det i princip bara C som tecknade med barnen. Under frukosten och bokläsningen tecknade hon till alla barnen, annars bara till Elin. F och G tecknade vid ett par tillfällen under förmiddagen och tecknen riktades mot Elin. Elin tecknar till pedagogerna vid flera tillfällen under dagen. Vid ett tillfälle under förmiddagen kunde jag se ett annat barn som tecknade till Elin, annars använde inget av barnen sig av tecken.

På syskonavdelning 2 användes inte tecken alls, vare sig av pedagoger eller av barn.

4.2 Intervjuerna

Samtliga respondenter är kvinnor.

4.2.1 Fråga 1-3

Förskollärare A är 36 år och har arbetat på småbarnsavdelningen sedan 2002.

B är barnskötare, är 59 år och har arbetat på småbarnsavdelningen sedan 1970.

Förskollärare C är 54 år och har arbetat på syskonavdelning 1 sedan 2005.

D är förskollärare, är 51 år och har arbetat på syskonavdelning 2 sedan 1988.

Förskollärare E är 49 år och har arbetat på småbarnsavdelningen sedan 2001.

4.2.2 Hur länge har du arbetat med TAKK eller annan form av tecken?

A och E har arbetat med TAKK sedan 1,5 år tillbaka, medan B har arbetat med tecken sedan många år tillbaka. När B började med tecken fanns det dövstumma föräldrar på avdelningen, därför använde sig personalen av Tecken som stöd. C började arbeta med tecknad svenska 1978 och har sedan i omgångar använt sig av tecken i olika former i sin verksamhet. 1978 hade hon ett barn som var gravt hörselskadat i sin barngrupp och då fick hon gå utbildning för att kunna teckna med detta barn. Senaste omgången är här på syskonavdelningen, där hon använder sig av tecken som stöd till ett speciellt barn som är i behov av detta stöd för sin kommunikation. C utbildar även andra pedagoger och berörda i teckenanvändande. D har aldrig använt sig av tecken.

4.2.3 Arbetar ni med TAKK på den här avdelningen? Varför? Varför inte?

A, B och E arbetar med TAKK idag och de berättar var för sig att de började med TAKK på den här avdelningen därför att det fanns ett barn, Elin, som behövde stöd i sin kommunikation. De hade fått rekommendationer om detta från habiliteringen. Det barnet är inte kvar på avdelningen längre utan Elin är på C: s avdelning numera. A, B och E fortsätter dock att använda sig av TAKK till alla barnen på avdelningen. C använder sig av tecken på sin avdelning men anser att personalen borde teckna mer än vad de gör idag. D använder sig inte av tecken på sin avdelning och menar att teckenanvändandet aldrig har varit aktuellt på deras syskonavdelning.

A menar att teckenanvändandet fortsätter på småbarnsavdelningen, därför att personalen tycker att alla barn har nytta av TAKK, eftersom de upptäckte att barnen fick ett väl utvecklat språk. Nu behöver vi inte sitta och gissa vad de vill ha vid matbordet t.ex. berättar A, nu kan barnen teckna att de vill ha mjölk även om de inte kan säga ordet mjölk. Barnen blir väldigt glada när vi förstår vad de menar. Vi upplever att barnen inte är lika frustrerade nu mot vad de var innan vi införde TAKK, nu kan de visa oss på ett helt annat sätt vad de vill. E säger att de har sett att TAKK främjar alla barns språkutveckling, både de som behöver lite extrahjälp men även de som redan har ett välutvecklat språk. B säger att det fungerar bra på alla barn, framför allt när vi inte förstår, då visar barnen tecken istället.

4.2.4 I vilka situationer under dagen använder du dig av tecken?

A svarar att hon försöker ha det med sig under hela dagen, men använder tecken mest ”när man bryter en situation eller ändrar en aktivitet”. Hon använder alltid tecken under mat-

situationerna. A säger: ”Jag använder mig av tecken när jag pratar med dem en och en och vid samlingarna. Det är svårt att använda tecken i den fria leken, tycker jag. Det handlar om att jag måste göra det hela tiden. När det gäller påklädningen använder jag bara tecken om jag t.ex. måste stoppa någon, annars inte. Jag förtydligar... visar tecken samtidigt som jag pratar.” B använder tecken då och då, främst vid maten och samlingarna. När det gäller leken blir det sporadiskt. Hon använder tecken vid sagor och pussel. C använder mycket tecken när Elin är på plats. Hon tecknar under alla aktiviteter hon gör tillsammans med Elin. ”Om inte Elin är här använder vi inte tecken, tråkigt nog, men det blir det ändring på till hösten då vi får hit barnen från småbarnsavdelningen. Där är det önskemål från föräldrarna att vi ska fortsätta med tecken.” D har inte svarat på denna fråga. E använder sig mest av TAKK vid samlingen och vid maten, när de presenterar maten. Hon säger: ”Det är väl då jag är bäst på det om jag får uttrycka mig så. Jag använder mig även av det under dagen, men det är vid dessa tillfällen då jag är mest koncentrerad.”

4.2.5 Tecknar du bara med barnen eller tecknar du med övrig personal också?

A tecknar med personalen också. De tecknar genom glasrutan om en är ute och den andre inne. De försöker träna varandra. ”Det är svårt att läsa av tecken. Barn tecknar barnspråk. Det är viktigt att läsa av riktigt. Alfabetet använder vi inte till barnen, men kan använda till varandra för att hålla det aktivt. Det är lätt att sånt faller bort annars.”

B svarar att hon tecknar till övrig personal genom fönstret då en är ute och den andre inne och ”om det är något som barnen inte får höra. Då bokstaverar vi.” C svarar: ”Ja, det kan jag göra om jag står här t.ex. och ser någon personal på småbarnsavdelningen och de frågar någonting, om något barn har ringt, eller om det är kallt ute, så svarar man med tecken (genom glasrutan). Men inte för att hemlighålla information från barn eller så, det gör vi inte.” D har inte svarat på denna fråga. E säger att det händer att hon tecknar med övrig personal också om de är långt ifrån henne och hon behöver säga något. ”Jag ska gå och dricka kaffe, då gör jag kaffe (tecknar här kaffe), då behöver jag inte ropa över lokalen.”

4.2.6 Ser du att barnen tecknar till varandra någon gång?

A svarar att hon ser barnen teckna till varandra i leken: ”I t.ex. rutschkanan gör de tecken för vänta åt varandra. Stopp, sluta lär vi dem så de får utrymme. De kan även göra tecken till varandra vid matbordet om de vill ha något särskilt.” B säger att en del av barnen har egna samlingar inför de andra barnen, framför allt ett barn. Detta barn, en pojke, läser då en bok

inför de andra barnen och visar tecken till bilderna. C svarar: ”Jag kan se att de andra barnen tecknar mot Elin någon gång, men inte mot varandra annars.” D har inte svarat på frågan. E säger: ”Ja, vi har ett barn som leker samling med de andra och använder då tecken. Våldigt många använder tecknet vänta, i turtagningssituationer. Även om de inte kan säga vänta, gör de tecknet för vänta till barnet bakom (vid t.ex. rutschkanan). Det är ett tecken som de har lärt sig fort och använder sig av.”

4.2.7 När använder barnen tecken till dig?

A svarar: ”Det är främst när man säger va till dem, då kan de ibland förstärka med tecken. Då blir de jättegglada när vi hör vad de vill, de blir bekräftade som t.ex. - Ja, du vill ju ha mjölk.” B säger att barnen gör tecken vid samlingar, vid maten och när de tittar i böcker. De visar även tecken om de vill visa att de är törstiga. C svarar att Elin använder tecken tillbaka när de pratar. ” Som nu när jag sa till Elin, vilken fin jacka. Det är blommor på den. Då svarade Elin ja, blomma.” D har inte svarat på denna fråga. E säger att det är: ”när vi sitter vid samlingar och de visar vad jag tar fram för något, och när man frågar vad det är för färg, gör de tecken för färg. Även vid maten tecknar de om de vill ha någonting som de inte når t.ex.”

4.2.8 Hur tror du barnen tycker att det är att använda tecken?

A säger att det blir som ett stöd, barnen blir mer avslappnade. ”Jag tror inte barnen tänker på att de använder tecken. De barnen som har det lite svårt får annat att koncentrera sig på. Det har vi upplevt med en del barn som har haft det svårt. De får ett mer avslappnat uttal och så.” B svarar att ”de tycker det är roligt, de blir aktiverade.” C och D har inte svarat på frågan. E säger att hon tror att de tycker att det är bra. ”Annars skulle barnen inte använda tecken. Man använder inte något som man inte tycker att man behöver. Det finns några som inte använder tecken, men det finns även några som inte har något behov av tecken men som använder det ändå.”

4.2.9 Har barnens språkutveckling förändrats något om du jämför barngruppen i stort före och efter att ni införde tecken?

A svarar: ”Barnen är inte så frustrerade som de var förut när vi inte förstod dem. Nu använder de tecken och lägger bort det när de kan ordet. Om man är ouppmärksam kan de förstärka ordet. De kan markera till varandra på ett helt annat sätt än vad de kunde innan. Det är inte lätt att säga sluta men det kan vara lättare att visa. En del barn har svårt, en del har inte velat prata, men när de gör tecknet glömmet de bort att de pratar.”

Nu har vi barn som kan färger ovanligt bra för att vara så små, säger A. Förut var det normalt om ett eller två barn per år kunde färgerna, nu kan de flesta färgerna. Barnen kan även brun, lila, orange vilket är ovanligt för så små barn. T o m barn som nyss fyllt två år kan de vanligaste färgerna. Vi tror att de hänger upp färgerna på en bild, avslutar A. B svarar att: ”Barnen förstår bättre. Vi förstår dem bättre nu. De kan visa oss vad de vill på ett annat sätt. Idag kan barnen färgerna tidigare överlag, sen vi införde TAKK.” B berättar att längre tillbaka arbetade de också mycket med färger, fast då införde de en färg i taget, t.ex. blå. Då arbetade personalen tillsammans med barnen med bara blåa saker en period. Barnen lärde sig färger då med men många gånger när barnen fått arbeta med flera olika färger var allt fortfarande blått eftersom det var den första färgen barnen fick lära sig.

E svarar: ”Det är svårt att säga, men man märker ju att de här barnen som har ett tydligt uttal förstår man ju bättre, och de blir ju sen också så lyckliga när vi förstår dem när de visar ett tecken och man ser glädjen hos barnen. Jag tror att man kanske inte upptäckte språkutvecklingen på samma sätt hos barnen förut. Speciellt om talet inte riktigt fungerar, då tar de till tecken. Orden kommer lättare tror jag när de har det här teckenalternativet och de blir förstådda. Man kan ju tänka sig själv frustrationen att inte bli förstådd om man skulle uttrycka sig på ett främmande språk och det blir helt galet, och de bara står som frågetecken: vad säger hon för något?” E säger att barnen kan fler färger nu än vad de har kunnat förut. ”Jag tror att det är lättare att ta till sig med tecken när det gäller färgerna. För om jag tänker tillbaka till innan vi började med tecken så har jag ju också pratat färger, men inte att de har upprepat färgerna så snabbt som de gör nu. De kan ju färgerna, det är jättemånga som kan färgerna, och de kan dem tidigare än vad de kunnat innan.” C och D har inte svarat på denna fråga.

4.2.10 Om du jämför barnen som kommer från småbarnsavdelningen nu mot dem som kom därifrån för ett par år sedan innan TAKK infördes, märker du någon skillnad när det gäller språkutvecklingen?

C svarar: ”Nej, jag ser inte någon skillnad på språkutvecklingen, det är ju så högst personligt det här, utveckling och inläring går ju hand i hand på barn. Man kan aldrig påskynda utveckling men man kan underlätta den. Jag tror att teckenstöd är ett sätt att underlätta den. Men jag kan inte säga att jag har sett det ändå, för helt plötsligt där inne är de störst och här blir de minst. Det blir ofta ett trauma för barn att byta avdelning, tror jag och det är nya rutiner och ny personal. Det är så mycket mer än språket som är viktigt för barnen när de kommer över. Klart det är viktigt att de har ett bra språk, men vad jag däremot har tänkt på är att de har ett så okomplicerat förhållningssätt till mat.” Hon fortsätter med att säga att hon ska tänka på det till

hösten när de får fem barn samtidigt från småbarnsavdelningen. Dessa barn har använt tecken längre än de barn som togs över i höstas, då tecken var ganska nytt. D svarar: ”Nej, jag har inte tänkt på något när det gäller språkutvecklingen, det är så många faktorer som spelar in. Nej, jag har inte det, inte härifrån sett, ifrån mig. Däremot tror jag att tecken är bra för små barns utvecklande av språket, det blir ett verktyg för att hjälpa barnet att komma igång snabbare med språket.” A, B och E har inte svarat på denna fråga.

4.2.11 Hur ser en typisk samling ut idag?

A svarar att hon alltid räknar barnen först. Det blir en form av social träning, barnen får vänta på sin tur, alla får ögonkontakt och får ta del av samlingen. Barnen får välja sak ur en sångpåse t.ex. och är då med och berättar vad de får med tecken eller ord eller både och. ”Den baktanken tror jag inte fanns förut. Jag tror man får ett annat strategiskt tänk ju mer man håller på med det.” B, C och D har inte svarat på denna fråga. E säger: ”Vi sätter oss på täcket och så räknar jag först vanligt med tal och så räknar jag med tecken innan jag startar samlingen. Det är för att få in räkningen hos barnen. De räknar ju de också. Sen beror det på vad jag gör för något i samlingen. Har jag en sångpåse kan jag ju dels låta som det som är i, när jag plockar upp det, eller också kan jag göra tecken för det när jag tar upp det, eller att barnen får säga vad det är för något, och då kan de använda både tal och tecken, lite olika beroende på barnen. Om jag läser en bok eller en saga kan jag förstärka de ord jag vill ta fram med hjälp av tecken och färger. Pratar mycket färger också. Då visar jag tecken för färger också. Förut hade vi *Huvud, axlar, knä och tå* som avslut på samlingarna, men det har jag inte längre utan det kan bli lite olika avslut. Många gånger gör jag så att de får smyga ut och gå och sätta sig vid bordet. Ibland kan jag göra så att två eller tre får gå åt gången, då får de vänta på sin tur och då får vi in det här med att vänta. En anledning till att jag varierar slutet idag är att jag vill få lite förnyelse. Annars blir det så att de bara rusar ut efter *Huvud, axlar, knä och tå*. Nu blir det lugnare, med några stycken åt gången.”

4.2.12 Hur upplever du att de språkutvecklande aktiviteterna har förändrats sedan tecken infördes på avdelningen?

A säger: ”Vi använder annat språkmateriel nu och vi använder tecken till alla barn. Vi använder oss av ett material som inte är uttaget för tecken men vi lägger tecken till det: *Babblarna*. Vi har även en teckendocka – en clown – som kan vara lite skrämmande i början, därför måste man vara försiktig när man använder den. Clownen är annars mycket uppskattad på samlingarna.” B, C och D har inte svarat på frågan. E svarar: Jag upplever det som om vi

är tydligare idag, man blir mer tydlig om man visar tecken. Pratad har vi alltid gjort med barnen ändå, men det känns som vi har blivit mer tydliga.”

4.2.13 Finns det någon nackdel med TAKK?

A och D har inte svarat på denna fråga. B svarar: ”Nej, inga nackdelar. Det blir ett förtydligande av språket. Det skulle väl vara att föräldrarna inte kan. Barnen blir arga på föräldrarna när de inte förstår tecknen de visar för dem. Än har det inte visats något intresse från föräldrarna att de ska lära sig. Vi har talat om att det finns häften som de kan få om de vill lära sig men än har ingen velat ha det.” C tycker inte att det är någon nackdel med tecken, utan allt som underlättar och breddar är en fördel. Tecken är ett verktyg att göra sig förstådd med även om man av olika anledningar inte vet vilket ord man ska använda sig av. E tycker inte att det finns någon nackdel med TAKK.

4.2.14 Övriga synpunkter

C säger att det är mycket roligt att arbeta med tecken. ”Samtidigt som man vet att även hörande barn får så mycket bättre språkutveckling med teckenstöd så finns det ju all anledning att hålla på. Det har kommit många vetenskapliga undersökningar om det – det har gjorts vid flera olika tillfällen mer eller mindre stora undersökningar sen den tiden jag började med det här, och det är bevisat att man får ett bättre språk och ett bättre skriftspråk och barnen har lättare för att kommunicera. Små barn framför allt som kanske många gånger tar till känslouttryck, om man har förklarat flera gånger vad man vill ha och kan göra tecknet för vatten så har man ett verktyg till som barn. Det är även en smidighet i vardagen.” I alla situationer där barn ska vänta, när barn ska växla från t.ex. mat till vila eller från utevistelse till innevistelse anser C att tecken är bra, eftersom man får ner ljudnivån, tempot och man kan använda sig av ögonkontakt.

E tillägger att de ska flytta över en grupp av barnen från småbarnsavdelningen till en och samma syskonavdelning till hösten. Föräldrar till en del av barnen vill att pedagogerna ska fortsätta med tecken även till de större barnen. Det tycker hon är roligt. ”Föräldrarna tycker tecken är jättebra och vill att vi fortsätter med det här med tecken, och det kommer vi att göra även på syskonavdelningen. Det är tre pedagoger på syskonavdelningen som kan tecken. Nu bör de se skillnad på språkutvecklingen hos barnen som går över nu.” Hon avslutar med att säga att barnen även tecknar hemma och att barnen då kan bli frustrerade när föräldrarna inte förstår. Då kommer föräldrarna dagen efter och frågar efter ett speciellt teckens betydelse. Det finns alltså en fortsättning hemma och det tycker E är roligt.

4.2.15 Sammanfattning intervjuer

Fyra av pedagogerna har arbetat med tecken i olika former olika länge. A, B och E använder sig av TAKK till barnen på småbarnsavdelningen, trots att de inte har något barn som behöver särskilt stöd i sin kommunikation. C använder sig av tecken på syskonavdelning 1, främst till ett speciellt barn som behöver extra stöd. D använder sig inte alls av tecken. Alla är de överens om att TAKK kan vara bra för små barns språkutveckling. A, B och E visar på att barnen kan mer färger nu än om man jämför med hur barnen i barngrupperna förut har kunnat färger. Alla fem anser att barnet får ett extra verktyg för att kunna kommunicera med omvärlden. A och E säger att barnen inte är lika frustrerade idag när de kan göra sig förstådda med hjälp av tecken, om de jämför med hur de upplevde barngruppen för några år sedan. Enligt A, B och E tecknar barnen till varandra i olika situationer. C och D kan inte se någon skillnad på barnens språkutveckling om man jämför barnen som kom från småbarnsavdelningen i höstas efter att tecken införts på avdelningen, mot de barn som kommit innan, men C säger att det kan bli skillnad till hösten när barnen som då kommer har haft tecken i två år.

När det gäller språkutvecklande aktiviteter på småbarnsavdelningen använder de sig av tecken idag. E tycker att de är mycket tydligare idag mot barnen jämfört med hur de var förr. Man har köpt in ett material som heter *Babblarna*, som de använder tillsammans med tecken och de har även köpt in en teckenclown. 2005 började och avslutade de samlingen på ett speciellt sätt, idag har de samma start i och med att de alltid räknar barnen men de har inte något särskilt avslut. A använder ofta *Huvud, axlar, knä och tå* som avslutning men inte alltid. Barnen är med och tecknar under samlingarna.

5 Diskussion

Jag var positivt inställd till att använda TAKK till alla barn innan jag började min undersökning och jag var från början medveten om att detta kunde påverka mitt arbete. Jag har försökt hålla mig kritisk till litteraturen och till min undersökning. Jag har i den litteratur jag använt mig av inte hittat något som säger att man inte ska använda TAKK som stöd för alla barns språkutveckling. Däremot fick jag intryck av att Rydeman och Heister Trygg ansåg att man främst ska använda TAKK till de barn som framför allt behöver det. Vilka barn som i första hand behöver TAKK tycker jag kan diskuteras. I deras fall verkar det vara barn med olika funktionshinder som de syftar på. Jag blev i min undersökning nyfiken på om TAKK är bra för *alla* barns utveckling av språket.

5.1 Hur arbetar personalen med språkutvecklande aktiviteter idag – jämfört med 2005?

Jag skrev i min inledning att jag ville jämföra hur personalen på en småbarnsavdelning arbetar idag med de språkutvecklande aktiviteterna mot hur de arbetade 2005, för att se om pedagogerna upplever om TAKK är till någon hjälp i barnens språkutveckling. Mina observationer och intervjuer visar att pedagogerna använder tecken till alla barn oavsett om de behöver det eller inte för sin språkutveckling. Teckenanvändandet sker dock i olika stor utsträckning, men alltid under samlingar och i matsituationer. Personalen arbetar annars med språkutvecklande aktiviteter hela dagarna när de får tillfälle precis som de gjorde 2005, både i smågrupper, enskilt och i helgrupp precis som Rydeman⁴⁸ och Svensson⁴⁹ tycker man ska göra.

Enligt Boel Heister Trygg ska man inte bara använda tecken under vissa fasta situationer, eftersom hon menar att det inte blir någon naturlig situation för barnet. Ska man teckna, ska man teckna under hela dagen i alla situationer.⁵⁰ Jag anser att detta beror på om barnet verkligen behöver tecken som stöd för sin kommunikation, eller om det ”bara” är barn utan stora talproblem som man använder tecken till. Om barnet är i stora behov av TAKK för att kunna kommunicera ska man självklart använda tecken under hela dagen, annars tar man ifrån barnet dess verktyg att kommunicera med människorna runt omkring sig och riskerar att barnets språk blir torftigt och kortfattat. Om det däremot är barn utan stora problem med talet tycker jag inte att det gör något om man till att börja med håller sig till fasta situationer, som

⁴⁸ Rydeman 1990a, s. 8

⁴⁹ Svensson 2005, s. 11ff

⁵⁰ Heister Trygg 2004, s. 42f

t.ex. maten och samlingarna. Det är ändå där som barnen får prata mest med pedagogerna under en dag. Det bästa anser jag ändå är att man som pedagog bör teckna hela dagen under alla situationer med både barn och vuxna för att få det så naturligt som möjligt.

Bruce anser att barn måste kunna kommunicera med omgivningen för att de ska må bra, annars kan självförtroendet få sig en törn och barnet kan bli frustrerat för att ingen förstår vad det vill säga, vilket kan leda till olika former av konflikter med andra barn och pedagoger.⁵¹ Ett par av pedagogerna jag intervjuade sa att de upplevde att frustrationen bland barnen i barngruppen har blivit mycket mindre sedan tecken infördes, eftersom barnen nu kan göra sig förstådda. De sa även att barnen blir så glada när de upptäcker att pedagogerna verkligen förstår vad de vill. Enligt Lpfö98 ska förskolorna ”lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling.”⁵² Under målen står det också att barnens talspråk ska utvecklas så det blir rikt och nyanserat, liksom ”förmågan att kommunicera med andra och uttrycka sina tankar.”⁵³ Rydeman säger att barn tycker om att lära sig tecken eftersom det är spännande och roligt.⁵⁴ Jag menar att man måste ta tillvara på detta. Här får barnen ett sätt att kommunicera på, som dessutom är roligt och spännande!

5.1.1 Språkmaterial

Småbarnsavdelningen använder sig av ett nytt språkmaterial som heter *Babblarna*. Det finns fyra olika böcker som handlar om dessa figurer. Böckerna är mycket upprepande i sin struktur och utgår från en fråga som t.ex. vad. Då kan pedagogerna fråga barnen vad som finns i Bobbos väska samtidigt som de visar bilden i boken och gör tecken för vad och ev. väska. Enligt Hatten Förlag är dessa böcker utformade efter Karlstadmodellen och ska främja barnens språkutveckling.⁵⁵ Enligt pedagog A tycker barnen att böckerna är mycket roliga och vet precis vad som ska hända i böckerna. Även om de hört böckerna många gånger förut vill de höra dem igen. Jag tror att det kan ha att göra med att alla barn kan säga namnen på figurerna. Det är lätta ord att ta till sig och påminner mycket om låtsasorden som barn säger innan de lär sig prata riktiga ord.

Småbarnsavdelningen har även köpt in en teckendocka - en clown - som är med på samlingarna ibland och som alltid använder tecken när han pratar. Enligt A är det mycket uppskattat när han kommer på besök. När det kommer nya barn till avdelningen måste dock

⁵¹ Bruce 2003, s. 258

⁵² Skolverket 2001, s. 10

⁵³ A.a., s. 13

⁵⁴ Rydeman 1990a, s. 24

⁵⁵ www.teckenhatten.com

pedagogerna vara försiktiga med användandet av clownen, eftersom en del barn har blivit rädda för honom till att börja med.

5.2 Hur ser samlingarna ut idag jämfört med 2005?

Grunden i samlingarna på småbarnsavdelningen har inte förändrats nämnvärt sedan 2005. De börjar på samma sätt med att räkna alla barn som är där, de använder sig av flanosånger, sångpåsar, böcker och sagor. Den stora skillnaden är att de nu använder sig av TAKK under samlingarna, vilket gör att de förstärker sina ord, de blir tydligare och pratar långsammare med barnen. Jag märkte att det är under samlingarna det bäst syns hur många tecken barnen har lärt sig. Under min observation såg jag att nästan alla barn gör tecken för saken de tog upp ur sångpåsen eller när de sjöng en sång. De barn som inte gjorde tecken var de allra yngsta som nyligen börjat på förskolan och troligen inte hunnit lära sig så många tecken ännu. Heister Trygg menar att ”det normalspråkiga barnets passiva ordförråd föregår det aktiva.”⁵⁶ Jag anser att barnen som ännu inte tecknar eller pratar på samlingarna har fullt upp med att samla ihop ord och tecken till sitt passiva ordförråd. Heister Trygg anser också att man ska teckna till små barn även om de inte har börjat teckna ännu.⁵⁷

Avslutningen på samlingarna har även förändrats de senaste åren. 2005 avslutades samlingarna alltid med sången *Huvud, axlar, knä och tå* och berättelsen om *Spöket i källaren*.⁵⁸ När jag skrev mitt arbete 2005 frågade jag varför de alltid avslutade på samma sätt och fick då svaret att det fanns barn som hade behov av detta avslut. Pedagogerna hade försökt ändra på slutet men då hade barnen protesterat. Idag har inte barnen behov av ett och samma slut. A och E berättar under intervjuerna att de arbetar mycket med turtagning idag för att få in den sociala träningen. Idag varierar pedagogerna avslutet på samlingen efter tycke och smak, och efter hur barnen är just denna dag.

5.3 Hur upplever pedagogerna förändringen?

Pedagog E säger att hon tycker att pedagogerna överlag är tydligare gentemot barnen idag. Pratad har de alltid gjort med barnen, men hon upplever att genom att de förstärker det de säger med tecken är det lättare för barnen att förstå. B säger i intervjun att barnen förstår

⁵⁶ Heister Trygg 2004, s. 48

⁵⁷ A. st.

⁵⁸ Johansson 2005a

pedagogerna bättre och även pedagogerna förstår barnen på ett annat sätt, sedan barnen fått tillgång till TAKK som ett extra verktyg till kommunikationen. A upplever att barnen är mer avslappnade nu sedan de har lärt sig använda TAKK. Barnen som haft det lite svårt med uttalet får något annat att koncentrera sig på när de använder tecken också vid sidan om talet. Pedagogerna arbetar efter Lpfö98 som säger att ”Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter.”⁵⁹ Jag anser att pedagogerna hjälper barnen framåt i sin språkutveckling genom att ge barnen tillgång till TAKK, dessutom stärks barnens självförtroende och barnen blir mer avslappnade när personal och barn förstår varandra.

5.4 Har barnens språkutveckling blivit bättre de senaste åren mot hur det brukade se ut innan tecken infördes?

Pedagogerna upptäckte att de andra barnen som inte hade speciellt behov av TAKK för sin språkutveckling fick ett väl utvecklat språk. Barnen lärde sig t.ex. teckna vad de ville ha att äta eller dricka vid matbordet när inte orden räckte till. När pedagogerna bekräftade dem och visade barnen att de hade blivit förstådda blev de mycket glada. Frustrationen hos barn i barngruppen minskade när alla barn kunde göra sig förstådda, även barn som var lite sena i sitt uttal. E säger under intervjun att TAKK främjar alla barns utveckling av språket, både de som behöver lite extrahjälp och de som redan har ett välutvecklat språk. Rydeman säger att tecken har en positiv inverkan på språkets utveckling om man samtidigt aktivt stimulerar barnet pedagogiskt när man använder tecken.⁶⁰ Rydeman säger också att barn tycker om att lära sig tecken eftersom det är spännande och roligt.⁶¹ Jag tror det är för att barnen tycker det är roligt med tecken som även de som inte har ett behov av TAKK, också utvecklar ett bättre språk när de använder sig av TAKK. Pedagog B och E berättar i intervjuerna om ett barn som tycker om att ha samling med de andra barnen och som då använder tecken. Detta barn har ett fullgott språk och behöver inte använda TAKK för att göra sig förstådd.

5.5 Är TAKK bra för alla barns språkutveckling?

I intervjuerna framgick det att alla pedagogerna tycker att TAKK är bra för alla barns språkutveckling och det stöder även Boel Heister Trygg, när hon säger att även barn utan funktionsnedsättning kan vara sena i sin språkutveckling och därför är också dessa barn

⁵⁹ Skolverket 2001, s. 10

⁶⁰ Rydeman 1990a, s. 3-8

⁶¹ A. a, s. 24

hjälpna av TAKK.⁶² Vygotsky anser att om barnet lättare ska kunna utvecklas kan man låta barnet arbeta tillsammans med en jämnårig eller en vuxen, för att på så sätt få hjälp och stöd att lösa nya problem eller hinder i vardagen och därigenom använda sig av den närmaste utvecklingszonen.⁶³ Jag anser att om man som pedagog erbjuder barnet ett verktyg, i det här fallet TAKK, ger man barnet det stöd och den hjälp som barnet behöver för att komma över sina eventuella hinder när det gäller språket. Jag instämmer med Boel Heister Trygg som säger att eftersom många barn har ett annat modersmål än svenska kan TAKK användas ”som en brygga mellan modersmålet och svenskan.”⁶⁴

Pedagogerna A, B och E säger i intervjuerna att de upplever att barnen kan fler färger nu sen de införde TAKK mot innan. Nu kan även tvååringarna de flesta färgerna och det ansåg ingen av pedagogerna var särskilt vanligt. Treåringarna kan även färger såsom orange, brun och lila vilket inte heller är vanligt enligt pedagog A. A tror att barnen lär sig färgerna lättare därför att de sätter dem i samband med bilder, tecken. Jag menar att eftersom många av färgerna är så logiska, såsom blå där man pekar på ögat och röd där man pekar på munnen, gör att det blir enkelt för barnen att lära in färgerna i och med att de har färgerna med sig på kroppen hela tiden (under förutsättning att man är blåögd). Detta gäller även tecken i allmänhet eftersom många tecken visar rent konkret på kroppen vad det är man menar. Detta bekräftas av Rydeman.⁶⁵

Jag kan inte hitta något i litteraturen eller i rapporterna som säger att TAKK inte skulle vara bra för alla barn. Det hänger mest på hur pedagogerna är villiga att använda sig av tecken i sitt dagliga arbete med barnen, anser jag. Är man inte intresserad och villig att lägga ner den extra tid det ändå tar att lära sig och barnen alla de viktigaste tecknen är det inte någon idé tror jag, men vill man lägga ner den extra tiden så tror jag att man vinner mycket när man får tillgång till ytterligare ett sätt att kommunicera med barnen. Då blir det lättare att leva upp till Lpfö98 som säger att ”Förskolan skall lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling.”⁶⁶

⁶² Heister Trygg 2004, s. 13ff

⁶³ Johansson & Reftel 2003, s. 27

⁶⁴ Heister Trygg 2004, s. 13ff

⁶⁵ Rydeman 1990b, s. 20

⁶⁶ Skolverket 2001, s. 10

5.6 Hur barnens språkutveckling upplevs när de byter avdelning

Jag intervjuade pedagogerna C och D och de var överens om att de inte har märkt någon skillnad på barnen som bytt avdelning i höstas när det gäller språkutvecklingen, jämfört med de barn som bytt innan TAKK infördes på småbarnsavdelningen. C sa att det är så mycket annat än språket som är viktigt när de byter avdelning. Förut har de varit störst, helt plötsligt blir de minst igen och ska försöka hitta sin nya roll bland de större barnen. Här blev jag förvånad över deras svar, eftersom jag innan undersökningen trodde att pedagogerna på syskonavdelningarna skulle svara att de visst hade lagt märke till förändringar i barnens språkutveckling. Jag hade hört så mycket positivt om barnens språkutveckling när de fortfarande går på småbarnsavdelningen, därför trodde jag att de skulle ha försprång gentemot de andra barnen som inte har använt sig av TAKK. Det hade de alltså inte.

D sa i intervjun att hon trodde att tecken är ett bra verktyg för att lära sig språket som litet barn. Jag undrar om det kanske är så att man hjälper igång språket lättare genom att tillhandahålla ett extra verktyg för att kommunicera, men sedan när barnen kommer igång att prata kanske det inte märks någon större skillnad. När jag arbetar extra på förskolor händer det att jag träffar på lite större barn som blir frustrerade för att jag inte förstår dem. Där känner jag att TAKK kan vara ett bra alternativ att ta till. Heister Trygg anser att man ska fortsätta teckna fast barnet börjar tala bra. Det äldre barnet som mer och mer övergått till tal behöver också tecken som stöd för sin fortsatta språkutveckling.⁶⁷ Men har de större barnen inte något som helst problem med språket kanske man ska rikta in sig mot att använda TAKK till de mindre barnen bara?

Jag ser fram emot att se hur resultatet blir när de kommer att börja använda tecken till alla barn på syskonavdelning 1 till hösten då det kommer fem barn samtidigt från småbarns-avdelningen och där föräldrarna uttryckt önskemål om att personalen ska fortsätta med tecken, vilket de kommer att göra.

5.7 Hur ser teckenanvändandet ut på syskonavdelningarna?

På syskonavdelning 2 används inte tecken överhuvudtaget. När jag frågar D varför de inte använder tecken får jag till svar att frågan inte har varit aktuell. På syskonavdelning 1 används tecken i stort sett riktat till ett speciellt barn, Elin, som är i behov av TAKK som hjälp i sin

⁶⁷ Heister Trygg 2004, s. 47

kommunikation. Under observationen kunde jag se att C tecknade även till de andra barnen under frukost och bokstunden innan lunch, men jag tror det bara var för att Elin deltog i den aktiviteten. Alla pedagogerna använde dock inte tecken konstaterade jag under min observation. Jag tror att det kommer att bli ändring på det till hösten då pedagogerna på syskonavdelning 1 ska börja teckna till alla barn, i och med att barnen kommer från småbarnsavdelningen. Pedagog F har gått samma utbildning som A, B och E men använde tecken i mycket liten utsträckning när jag var där. A säger i intervjun att använder man inte tecken regelbundet så faller kunskapen i glömska. Jag tror inte F har varit tvungen att använda tecken regelbundet förut, därför har hon inte kommit igång eller glömt bort en hel del tecken.

Rydeman anser att de vuxna måste lära sig använda tecknen till vardags i förskolan tillsammans med tal – inte bara till barnen utan även till varandra – så det blir en naturlig del i kommunikationen. Att kunna göra detta tar lång tid och kräver att man tränar varje dag.⁶⁸ Jag tror också att man verkligen måste hålla teckenanvändandet vid liv hela tiden annars glömmar man bort tecknen.

5.8 Avslutning

Jag har fått svar på mina frågeställningar som jag ställde i början på min undersökning. Särskilt förvånande anser jag inte att mina svar är eftersom jag redan innan min undersökning sett mycket positivt när det gäller TAKK-användandet på denna småbarnsavdelning. Däremot blev jag förvånad över att pedagogerna på syskonavdelningarna inte märkt någon skillnad i barnens språkutveckling sedan TAKK infördes. Jag tror det kommer att märkas mer på barnens språk redan till hösten när småbarnsavdelningen har använt tecken i två år.

Förslag till fortsatt forskning är att undersöka samma avdelningar om ett eller ett par år igen när de hunnit använda sig av TAKK även på syskonavdelning 1, för att se om pedagogerna upplever någon förändring i barnens språkutveckling. Ett annat förslag är att göra liknande undersökningar på andra förskolor för att få reda på om TAKK bara är bra för små barns språkutveckling, eller om det är bra för de äldre barnen också.

⁶⁸ Rydeman 1990a, s. 3

Jag hoppas jag genom detta arbete kan få fler pedagoger att bli inspirerade att lära sig TAKK och börja använda sig av detta kompletterande kommunikationssätt i sitt arbete med barn och deras språkutveckling.

Källförteckning

Tryckta källor

- Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam Kenneth, 2003: Barndomen – en kritisk period för språkutveckling? I: Bjar, Louise & Liberg, Caroline (Red). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjar, Louise & Liberg, Caroline, 2003: Språk i sammanhang. I: Bjar, Louise & Liberg, Caroline (Red.). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Bruce, Barbro, 2003: ”Bokstavsbarren” och bokstäverna. I: Bjar, Louise & Liberg, Caroline (Red.) *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Heister Trygg, Boel, 2004: *TAKK - Tecken som AKK*. Umeå: Specialpedagogiska institutet.
- Heister Trygg, Boel & Andersson Ida & Hardenstedt, Lisa & Sigurd Pilesjö, Maja, 1998: *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i teori och praktik*. Umeå: Handikappinstitutet.
- Johansson, Anna, 2005a: *VFU omgång två SVEAT*, VFU-dagbok.
- Johansson, Anna, 2005b: *Språkutvecklande aktiviteter under min VFU*, VFU-rapport.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo, 2003: *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket, 2001: *Lpfö98, Läroplan för förskolan*. Stockholm: Skolverket och CE Fritzes AB.
- Strömquist, Sven, 2003: Barns tidiga språkutveckling. I: Bjar, Louise & Liberg, Caroline (Red.) *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, Ann-Katrin, 2005: *Språkglädje*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

- Hatten förlag (6.5.2008) http://www.teckenhatten.com/default_bockerleksaker.htm
- Johansson, Cecilia & Reftel, Katarina, 2003: *TAKK som ett stöd för andraspråksinläring i förskola och skola*. (21.4.2008)
<http://dspace.mah.se/dspace/bitstream/2043/2006/1/TAKK.pdf>
- Karlstadmodellen (28.4.2008) <http://www.karlstadmodellen.se>
- Rydeman, Bitte, 1990a: *Teckenkommunikation i förskolan* (4.3.2008)
http://www.bittech.se/Teckenkommunikation_1990.pdf
- Rydeman, Bitte, 1990b: *Tala med tecken – Kursbok i teckenkommunikation. Del 1* (4.3.2008)
<http://www.bittech.se/Tala%20med%20tecken%20del%201.pdf>

SIT, Specialpedagogiska institutet: *Vad är TAKK?* Umeå: Specialpedagogiska institutet.
(21.3.2008) <http://www.sit.se/download/PDF/broschyret/34.pdf>

Bilaga 1

Frågor till pedagogerna på småbarnsavdelningen

1. Ålder?
2. Befattning?
3. Hur länge har du arbetat inom yrket?
4. Hur länge har du arbetat med TAKK eller annan form av tecken?
5. Hur lärde du dig?
6. Varför?
7. Arbetar ni med TAKK på den här avdelningen?
8. Varför? Varför inte?
9. När infördes det på den här avdelningen?
10. I vilka situationer under dagen använder du dig av tecken?
11. Tecknar du bara med barnen eller även med övrig personal?
12. Hur upplever du att de språkutvecklande aktiviteterna har förändrats sedan tecken infördes på avdelningen?
13. Har barnens språkutveckling förändrats något om ni jämför barngruppen i stort före och efter att ni införde tecken?
14. Vad beror det på tror du?
15. Hur tror du barnen tycker det är att använda tecken?
16. Ser du att de gör tecken till varandra någon gång?
17. När använder barnen tecken till dig?
18. Hur ser en typisk samling ut?
19. Finns det någon nackdel med TAKK?
20. Har jag glömt någon fråga?

Bilaga 2

Frågor till pedagogerna på syskonavdelningarna

1. Ålder?
2. Befattning?
3. Hur länge har du arbetat inom yrket?
4. Hur länge har du arbetat med TAKK eller annan form av tecken?
5. Hur lärde du dig?
6. Varför?
7. Arbetar ni med TAKK på den här avdelningen?
8. Varför? Varför inte?
9. När infördes det på den här avdelningen?
10. I vilka situationer under dagen använder du dig av tecken?
11. Tecknar du med alla barn?
12. Tecknar du bara med även med övrig personal?
13. Använder barnen tecken till varandra?
14. Använder barnen tecken till dig? I vilka situationer?
14. Om du jämför barnen som kommer från Blå nu mot dem som kom därifrån för ett par år sedan innan TAKK infördes, Märker du någon skillnad när det gäller språkutvecklingen?
Känsla...
15. Vad beror det på?
16. Hur upplever du språket hos barnen som går på Blå? Bättre/sämre än genomsnittet av de barn du har sett genom året eller ungefär lika?
17. Vad är det som skiljer i så fall?
18. Vad beror det på?
19. Finns det någon nackdel med TAKK?
20. Har jag glömt någon fråga?